

REZERVE BOYA VE BASKI TEKNİKLERİ İLE ÜRETİLEN İNDİGO BOYALI AFRIKA TEKSTİLLERİ

Arş. Gör. Ülker Tatlıdil*
Prof. Leyla Öğüt**

Özet: Mavi renk veren doğal kaynaklar tarih boyunca çeşitli topluluklar tarafından tekstillerin renklendirmesinde kullanılmıştır. Sentetik boyar maddelerin gelişmesi ve yaygınlaşmasından önce Afrika toplulukları da tekstilleri maviye boyamak amacıyla farklı indigo kaynaklarına başvurmuşlardır. Bu çalışmada doğal indigo boyanın kaynağına bakılmaksızın rezerve tekniği ile mavi renge boyanmış Afrika tekstilleri incelenmiş ve bu tekstillerin hangi rezerve teknikleriyle, hangi bölgelerde üretildikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Afrika'da üretilen indigo boyalı rezerve tekstillerin ayrıntılı bir sunumu ve sınıflandırması yapılarak alanyazında bu konudaki eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır.

İndigo boyalar ile renklendirilen tekstillerin çoğunda rezerve boyama tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar fiziksel rezerveden kimyasal rezerveye kadar çeşitli şekillerde farklı topluluklarda uygulanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre; rezerve tekniği Afrika'da yaygın olarak görülen geleneksel bir tekstil boyama tekniğidir ancak indigo ile rezerve boyama tekniği yoğun olarak Batı Afrika ülkelerinde uygulanmaktadır. Ulaşılan kaynaklarda Batı Afrika haricinde rezerve tekniği ile indigo boyama yapıldığına dair veriler bulunsa da bu uygulamaların geleneksel uygulamalar değil daha çok turizm amacıyla, sentetik boyalarla gerçekleştirilen üretimler olduğu, tekstillerde genellikle üç çeşit indigo kaynağının kullanıldığı ve bazen asıl tekniği gizlemek amacıyla farklı rezerve tekniklerinin görünüşünün taklit edildiği bilgilerine rastlanmıştır. Bu bağlamda Afrika'da zengin çeşitliliğe sahip indigo rezerve boyamaların tekniklerini tespit etmenin hem teorik hem de uygulamalı çalışmayı gerektirdiğini ifade etmek mümkün olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afrika Tekstilleri, Rezerve Boyama, Rezerve Baskı, İndigo Boyama, Bağlama Boyama.

Geliş Tarihi: 27.04.2021

Kabul Tarihi: 18.11.2021

Makale Türü: Derleme Makalesi

*İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, ulker.tatlidil@bilgi.edu.tr, ORCID: 0001-9152-6419

**Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, leyla.yildirim@deu.edu.tr, ORCID: 0003-3582-4408

INDIGO DYED AFRICAN TEXTILES PRODUCED WITH RESIST DYEING AND PRINTING TECHNIQUES

Res. Asst. Ülker Tatlıdil*
Prof. Leyla Öğüt**

Abstract: Natural resources that give blue color have been used to color textiles by various communities throughout history. Before the development and widespread use of synthetic dyestuffs, various African communities, as well as the other communities, have used different indigo resources to dye their textiles blue. In this study, regardless of the source of the natural indigo dye, African textiles dyed in blue with the resist technique were examined and it was tried to reveal which reserve techniques and in which regions these textiles were produced. In the study, it is aimed to eliminate the deficiencies in the literature by making a detailed presentation and classification of indigo dyed resist textiles produced in Africa. It can be seen that resist dyeing techniques are used in most of the textiles colored with indigo dyes. These are made in a wide range of techniques from physical resist to chemical resist in various communities.

According to the findings; resist dyeing technique is a traditional textile dyeing option that is widely applied in Africa, but resist dyeing with indigo is practiced mostly in West African countries. Although there are data regarding the indigo dyeing with resist technique is done in various regions of Africa besides West Africa, it is seen that these are not traditional dyeing applications but rather produced with synthetic dyes for tourism purposes. It is observed that three types of natural indigo sources are used in textiles colored with natural indigo. In addition, there are examples where the appearance of a particular resist types imitated with different resist techniques in order to conceal the original technique. Therefore, determining the type of resist technique done by using indigo, which has a rich variety in Africa, requires both theoretical and applied work in this field.

Keywords: African Textiles, Resist Dyeing, Resist Printing, Indigo Dyeing, Tie-dye.

Received Date: 27.04.2021

Accepted Date: 18.11.2021

Article Types: Review Article

*İstanbul Bilgi University, School of Applied Sciences , Textile and Fashion Design Department, ulker.tatlidil@bilgi.edu.tr, ORCID: 0001-9152-6419

**Dokuz Eylül University, Faculty of Fine Arts, Textile and Fashion Design Department, leyla.yildirim@deu.edu.tr, ORCID: 0003-3582-4408

1. GİRİŞ

Rezerve tekniği ile desenlendirmenin, en eski boya ve baskı yöntemlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Kaynaklar geniş bir coğrafi dağılıma sahip olan rezerve boyamanın Asya ve Afrika kıtalarında antik dönemlerden beri yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Şimdiye değin keşfedilen en eski rezerve boyalı tekstil parçası bir keten olup bu parça dördüncü yüzyılda Mısır'da bulunmuştur (Catalano-Knaack, 2011). Yine bulunan örnekler rezerve boyamanın Japonya'da Nara döneminde (645-794) ve Hindistan'da uygulandığına işaret etmektedir (Catalano-Knaack, 2011). Bu bilgilerin yanı sıra rezerve boyama tekniğinin Çin'de 3. ve 4. yüzyıla kadar uzandığına dair bilgiler de bulunmaktadır. Rezerve tekniği ile üretilen bu tekstil parçalarının Çin'de bağlama boyama anlamına gelen ve ipliklerle düğümlenmiş bir boyama tekniği olan Xie tekniği ile yapıldığı bildirilmiştir (Wang and Zhao, 2017). Japonya'da birçok tekniği içinde barındıran rezerve boyama tekniği ise Japon dilinde bükme, sıkıştırmak anlamına gelen "Shibori" kelimesinden gelmektedir. Bu teknik, kumaş yüzeyini sıkıştırma, bükme, ilmikleme, katlama, pilileme, gibi rezerve boyama tekniklerinden biri ya da birkaçının bir arada kullanılmasıyla uygulanan üç boyutlu kumaş desenlendirme yöntemidir (Ercivan, 2017).

Antik dönemden beri çeşitli mağara duvarlarında görüldüğü üzere birçok kültür tekstillerini renklendirerek desenlendirmiştir. En basit şekli ile bağlama ile rezerve edildikten sonra boyanan kumaşların yanı sıra balmumu gibi kapatıcı maddeler yardımıyla rezerve edilip desenlendirilen kumaşlar da bulunmaktadır. Bağlama boyama ile rezerve metodunda elde edilen desenlere göre kapatıcı madde yardımıyla oluşturulan desenler daha net ve figüratif olabilmektedir. Daha gelişmiş bilgi ve beceri isteyen, klamp adı verilen desenli tahtalarla sıkıştırma yapmak, desenli şablonlarla ve baskı

kalıbı aracılığıyla rezerve maddesi uygulamak gibi yöntemler rezerve boyama ve baskı tekniğinin çeşitli coğrafyalarda zenginleştiğinin bir göstergesi olmuştur. Rezerve tekniğine Avustralya ve Pasifik Adaları hariç neredeyse tüm coğrafyalarda rastlanmaktadır (Oparinde, 2012). Rezerve tekniği oldukça geniş bir coğrafyaya yayılan bir teknik olarak her ülkede farklı renk kombinasyonları ve tasarımlar ile gelişim göstermiştir. Rezerve tekniği ile boyanmış tekstiller Avrupa dışında birçok kültürde bulunmuş, Avrupa'da rezerve boyama yöntemi ile tekstil desenlendirme ise 18. yüzyıla kadar yapılmamıştır (Catalano-Knaack, 2011). Rezerve tekniği, tekstillerin desenlendirilmesi için kumaşın boya almasının istenmediği bölgelerin bağlanarak, katlanarak, herhangi bir yardımcı malzemeyle sıkıştırılarak ya da kimyasal bir maddeyle kaplanarak korunup boyanmasını kapsamaktadır. Birçok tekniği içeren rezerve boyama farklı kültürlerde uygulandığı tekniklere göre çeşitli isimlerle zengin bir boyama dili oluşturmaktadır. Bu tekniklerin içinde en basit ve yaygın olarak kullanılan kumaşın bağlanarak boyanmasıdır. Bu tekniğin pek çok kültürde eski zamanlardan beri görülmesinden dolayı nerede keşfedildiği tam olarak bilinmemekle beraber bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Hindistan'da "Bandhani" olarak bilinen bağlama boyama tekniğinin milattan öncesine dayandığı belirtilmektedir (Catalano-Knaack, 2011). Hindistan'da Bandhni ve Bandhej olarak da bilinen Hint bağlama boyama tekniği Bandhani, halen uygulanan en eski bağlama boyama tekniğidir ve tekniğin Hint-Malay dilindeki ismi Plangi'dir. Bu teknik, kumaş boyama işleminden önce birçok küçük noktanın iplikle bağlanarak noktalı bir tasarım oluşturulmasını içermektedir (Catalano-Knaack, 2011).

Sıklıkla kullanılan bir diğer rezerve boyama yöntemi ise tekstillerin balmumu ile rezerve edilip boyanmasıdır. Çeşitli kültürlerde örneklerine rastlanılan yöntem yaygın olarak

“Batik” olarak adlandırılrsa da tekniğin farklı şekillerde isimlendirildiği de görülmektedir. Batik teriminin “damlatmak” ve “damla” anlamına gelen Malay kelimesi “tik” ten türediği söylenmektedir (Oparinde, 2012). Bilinen en eski batıklar 5. ve 6. yüzyıla ait olup Mısır’da bulunmuştur ve bu tekstiller mavi arka plan üzerinde İncil sahnelerini gösteren beyaz desenlere sahip bir keten kumaş parçasını içermektedir (Oparinde, 2012). Batik, örneklerine pek çok uygarlıkta rastlanan bir desenlendirme tekniği olmasına rağmen en detaylı ve ustaca örnekleri Endonezya’ya ait gibi görünmektedir (Steelyana, 2012, s. 116-130).

Görüldüğü üzere rezerve boyama teknikleri birçok uygarlıkta tarih öncesi çağlardan beri kullanılmaktadır. Bu çalışmada ulusal ve uluslararası kaynak taramaları yapılarak Afrika’daki indigo boyar maddesi ile boyanmış tekstiller tespit edilmiş, kullanılan rezerve tekniklerine göre sınıflandırılması yapılmış ve bu tekstillerin Afrika’daki adlandırmalarına yer verilmiştir.

2. AFRIKA’DAKİ REZERVE BOYA VE BASKI TEKNİKLERİ

Afrika kıtasına ait sayısız tekstil türü oldukça çeşitli yöntemlerle desenlendirilmektedir. Afrika’daki bazı tekstillerin dokuma ile desenlendirildiği görülürken bazı tekstil türleri ise dokunduktan sonra boya ve baskı teknikleriyle desenlendirilmektedir. Boyama yoluyla desenlendirilen tekstiller Afrika tekstilleri içinde önemli bir yere sahiptir. Kültürel anlamlarla dolu tekstillerin boyama aracılığıyla sembollerle donatıldıkları görülebilmektedir. Bu tekstillere örnek olarak Batı Afrika Bölgesi’nde (Gana) Asante halkı tarafından üretilen, çeşitli semboller içeren ve el kalıp baskı tekniğiyle yapılan Adinkra tekstilleri gösterilebilir (Spring, 2012, s. 10). Rezerve tekniği ile tekstilleri desenlendirmenin Afrika kıtasının çeşitli bölgelerinde farklı biçimlerde ön plana çıktığı görülmektedir. Tekstiller dokuma öncesinde, iplik halindeyken

rezerve teknikleriyle desenlendirildikleri gibi yaygın olarak dokuma sonrasında bu tekniklerin kullanılmasıyla da desenlendirilebilmektedirler. Rezerve teknikleriyle desenlendirilmiş tekstiller görüntü olarak, rezerve yönteminin tersi olan, yani boyandıktan sonra istenen desene göre zemin renginin aşındırılmasıyla elde edilen tekstillerle benzerlik göstermekte ve bazen de karıştırılmaktadırlar. “Isishweswe” olarak adlandırılan bu tekstiller rezerve tekniği ile üretilen tekstillere benzeseler de indigo boyalı aşındırılmış tekstil örnekleridirler. Güney Afrika halkı Kral Moshoeshe’nin ve Basitho kültürünün etkisiyle bu baskılı indigo tekstiller için “Isishweshwe” sözcüğünü kullanmaktadır. Hem köleler ile çiftçilerin giyiminde hem de Doğu’dan ithal edilen kumaşlar arasında yer alan Isishweshwe’ler indigo mavisi veya kahverengine boyanan, aşındırma baskı tekniğiyle üretilmiş kumaşlar için kullanılan bir isimdir (Toit, 2010). Bunun dışında nehir çamuru ve kostik solüsyon karışımı ile aşındırma yapılarak üretilen desenli geleneksel tekstillerden “Bogolanfni” ismiyle bilinen çamur tekstiller de bu tür tekstillere örnek verilebilir. Ancak aşındırma baskı, rezerve baskı ile benzer bir görünümü yaratsa da bu çalışmanın dışında kalmaktadır.

Rezerve boyamanın özellikle Batı Afrika’da oldukça eski bir tarihe sahip olduğu görülmektedir. Dunsmore’un açıklamasına göre (1996) rezerve boyama Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Gambia gibi Batı Afrika’da çeşitli üretim merkezlerinde üretilen antik bir gelenektir (Oparinde, 2012). Rezerve boyama tekniklerinden bağlama boyama Afrika’da öncelikle Nijerya’daki Yoruba ile Senegal’deki Soninke ve Wolof halkları tarafından uygulanmıştır (Alheri, 2014). Rezerve boyama Batı Afrika haricinde Orta Afrika’nın Kamerun ve Kongo, Kuzey Afrika’nın Fas ve Güney Tunus, Doğu Afrika’nın Tanzanya bölgelerinde de gerçekleştirilmektedir (Plumer, 1971). Polakoff’un belirttiğine göre Smithsonian Ulusal

Doğal Tarih Müzesi'nde yer alan Kongo'ya ait rezerve boyalı tekstil örnekleri bulunmaktadır (1971).

Afrika kıtasında kullanılan en eski rezerve boyama yönteminin bağlama boyama olduğu ve diğer rezerve tekniklerinin özellikle 20. yüzyılın başından itibaren kullanılmaya başlandığı ifade edilmektedir (Solomon, 2015). Rezerve tekstillerin haricinde rezerve boyama ve baskı tekniklerinden yola çıkılarak üretilen fabrika üretimi tekstillerin kıta üzerinde yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu tekstillere örnek olarak Doğu Afrika'nın "Kanga" kumaşları, "Anakara" veya "Atamfa" gibi adlarla isimlendirilen balmumu kumaşları gösterilebilir. Afrika'da üretilen desenli kumaşlardan en yaygın olan balmumu tekstiller temelde Java-Endonezya kökenli olup Avrupalılar tarafından Afrika'da büyük bir kitle ile buluşturulmuş ve zaman içinde fabrika üretimi balmumu kumaşlar kıtanın sembolü olan tekstillerden biri haline gelmiştir (Akinwumi, 2008).

3. İNDİGO BOYALI REZERVE TEKSTİLLER

Birçok kültür, tekstilleri boyamak veya vücutlarında semboller yaratmak için indigo boya kullanarak boyama gelenekleri oluşturmuştur. İndigo boyanın kumaşlarda ilk olarak ne zaman kullanıldığını bilmek olanaksız olsa da en eski arkeolojik kanıtlar Mısır mezarlarında M.Ö. 2400'e tarihlenen mezar eşyaları arasında bulunan kalıntılardır (Catalano-Knaack, 2011). Başka bir kaynağa göre ise en eski indigo boyalı tekstil parçaları M.Ö. 3000 yıllarına aittir (Balfour-Paul, 2012). İndigo boyalı tekstillerin tarihi oldukça eskiye dayanmakla birlikte bu tekstiller Afrika'nın çeşitli bölgelerinin tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Güney Afrika'da Botsvana'nın merkezindeki arkeolojik alanlarda bulunan indigo boya topları bölgede üretilen bazı tekstillerin maviye boyanmış olabileceğini göstermektedir (Toit, 2010). İndigo boyama Batı Afrika'daki sayısız tekstil geleneğinin kökenini oluşturmakta, günümüzde

halen çoğu Afrika ülkesinin ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır (Triplett and Triplett, 2015). Batı ve Orta Afrika'da indigo örtüler ve diğer giysi çeşitleri günlük yaşamda yaygın olarak kullanılmışlardır. İndigo tekstiller öncelikli olarak Merkez Mali'nin güneyindeki Dogon, Soninke ve Maraka halkları ile ilişkilendirilmektedir. Günümüzde Dogon halkı hem günlük giyim hem de cenaze törenleri gibi çeşitli ritüeller için indigo tekstilleri giymeye devam etmektedir (Arnoldi, 2010). Mali'nin yerel toplulukları tarafından da indigo boyalı tekstillerin giyildiği bilinmektedir (Arnoldi, 2010). Sahra'nın Tuareg göçebelerinden Kamerun'un otlak krallıklarına kadar olan bölge için indigo tekstiller zenginlik, bolluk ve bereketi simgelemiştir (http 1). Hem düz biçimde renklendirilmiş hem de dikişle rezerve edilmiş indigo boyalı tekstiller oldukça değerli eşyalar olarak görülmüştür (Arnoldi, 2010). İndigo tekstillerin yanında zahmetli bir süreç olan ve ustalık gerektiren indigo boyama da Afrika halkları için önemli bir kültürel öge olmuştur. İndigo boyamanın boyar maddeyi elde etme ve işleme, ardından tekstilleri renklendirme süreçleri kadınlar ve erkekler tarafından paylaşılan iş bölümleri arasındadır. Nijerya'nın Yoruba ve Mali'nin Manding halkları gibi toplulukta indigo boyamacılığını yapanlar kadınlar olmuştur (http 1). Boyamayı öğrenmek Afrikalı kadınlar arasında önceki kuşaklardan aktarılan bir eylem olmuş ve kadınların genç yaşlardan itibaren boyama ile iç içe olması sağlanmıştır (Wahlman and Chuta, 1973). İndigo boyalı tekstiller genel olarak maviye boyanmış tekstilleri ifade etmek için kullanılsa da bu tekstiller ismini boyar madde olarak kullanılan indigo bitkisinden almaktadır. Mavi rengi Indigofera bitkisinin yanı sıra diğer çeşitli bitkilerden de elde etmek mümkündür. Afrika'nın tropikal iklimi en güçlü iki indigo kaynağı için uygundur. Philenoptera cyanescens (gara) ve Isatis tinctoria (woad-Avrupa'ya özgü, mavi rengini veren bitki-çivit) indigo mavisini

oluşturan bileşen kaynaklarından bazılarıdır. Yabani ve yetiştirilen Indigofera bitkisinden elde edilen indigo boya Batı Afrika'da yaygın olarak bulunmaktadır (Perani and Wolff). Tropik Afrika'nın çoğu bölgesinde yetişen Indigofera, bilim insanlarına göre Afrika'da 150 milyon yıldan daha da öncesinde ortaya çıkmıştır (Triplett and Triplett, 2015). "Gara" kelimesi ise indigo elde edilen boyar maddeyi ve boyar maddenin kaynağı olan bitkinin kendisini (Philenoptera cyanescens/Lonchocarpus cyanensis) ifade etmek için kullanılan bir sözcük olmuştur. Gara sözcüğü günümüzde daha geniş bir anlamda kullanılarak elle boyanmış tüm indigo tekstilleri ifade etmektedir (Wahlman and Chuta, 1973, s. 448). Batı Afrika boyalı kumaşlarına genel olarak Gara denilmekle birlikte, bu sözcük Yoruba indigosu (Philenoptera cyanescens) ile boyanmış kumaşları da ifade etmektedir (Catalano-Knaack, 2011). İndigo boyama özellikle Batı Afrika'da oldukça yaygın şekilde uygulanmaktadır. Halkların ekonomilerinde önemli rol oynayan indigo tekstiller, çeşitli şehirlerde boyama çukurlarında üretilmektedir. Boyamalar boyama çukurlarında gerçekleştirildiği gibi boya kaplarında da yapılabilmektedir. Tekstil ihracatının son derece organize olduğu Hausa'da ise, ortak boya ocaklarında çalışan erkek boyacılar antik Kano kentinin zenginliğinin temelini oluşturmaktadır (http 1). Hodge, 999'dan M.S. 1063'e kadar hüküm süren Bagauda'nın, Kano'ya varışından kısa bir süre sonra ünlü Kano boyama çukurlarını geliştirdiğini ve böylece Kano'nun yerel olarak dokunmuş kumaşları ihraç etmeden önce boyamanın mümkün olduğu ilk şehir olduğunu belirtir. Afrika'nın iki büyük etnik grubu olan Yoruba ve Hausa halkları için indigo boyama oldukça önemlidir. Jukun topluluklarının bulunduğu Sokoto, Zaria ve Kororafa krallıkları

gibi çeşitli kuzey bölgelerinin çukurda indigo (giysi) boyama tekniğini büyük olasılıkla Yoruba'dan aldığına inanılmaktadır (Solomon, 2015). 19. yüzyılın ortalarında indigo boyalı tekstillerin ticari üretimi Maraka ve Soninke topluluğu için doruğa ulaşmış, bu dönemde yüklü miktarlarda tekstil ihraç edilmiştir (Arnoldi, 2010).

İndigo boyama, sentetik boyar maddelerin gelişerek tekstil boyamada kullanılmaya başlandığı zamanlara kadar yaygın olarak uygulanmış ve çeşitli başka doğal boyar maddeler ile farklı yollarla bir arada kullanılmıştır. Bazı bölgelerde kadınlar kumaşları indigo ile mor-mavi parlak bir renge boyamışlardır (Arnoldi, 2010). Bazen de indigo boyalı tekstillerin kahverengi veren kola boyar maddesi¹ ile birlikte boyandığı görülmektedir (Polakoff, 1971). İndigo ve diğer doğal renklendiricilerle kumaşların yüzeylerinde desenler oluşturmak için, çamur da dahil olmak üzere çeşitli malzeme ve teknikler kullanılmıştır. Desen oluşturma yöntemi olarak rezerve tekniğinin kullanılmaya başlandığı dönemlerden itibaren indigo boyanın kullanıldığı ve indigo boyamanın da rezerve tekniği gibi oldukça yaygın bir uygulama olduğu görülmektedir. Afrika'daki en eski rezerve boyalı indigo tekstillerin örnekleri 11. ve 12. yüzyıllara dayanmaktadır (Triplett and Triplett, 2015). Kaydedilen en eski indigo boyalı rezerve tekstil örneği ise Mali'nin Dogon Krallığı'na ait olan, bağlama boyama tekniğiyle üretilmiş bir başlıktır (Donohue, 2015, s.14). Bu örnekler Mali'deki Tellem topluluğuna ait olan Bandiagara kayalıklarında mağara mezarları kazısında bulunmuştur (Wada, 2016). Afrika kıtasında indigo ile yapılan rezerve boyamaların özellikle Batı Afrika Bölgesi'nde yoğunlaştığı görülmektedir. Nijerya'nın Yoruba halkı tarafından yaygın olarak üretilen indigo

¹ Kola boyar maddesi Afrika'nın çeşitli bölgelerinde yaygın olarak doğal bir boyar madde olarak kullanılmaktadır. Önemli bir ticari mal olan kola boyar maddesi Batı Afrika'nın çeşitli bölgelerinde yaygın olarak yetişen "kola nutida" ağacından gelmektedir (http 2).

boyalı düz tekstillerin yanında (amure tekstiller) desenli indigo tekstiller de üretilmektedir. 1830'larda kurulan Nijerya'nın Batı Yoruba şehri Abeokuta; indigo kullanarak üretilen Adire isimli rezerve tekniğinin/tekstillerin çeşitli şekillerde uygulandığı bir bölgedir (Picton, 2010). Rezerve boyama tekniği Nijerya haricinde yoğun olarak Kamerun, Fildişi Kıyıları ve Sierra Leone gibi Batı Afrika ülkelerindeki halklar uygulanmasının yanısıra, Orta Afrika'da Kamerun ve Kongo, Kuzey Afrika'da Fas ve Tunus'ta da uygulanmaktadır (Gillow, 2016). Ancak çalışmada ulaşılan kaynaklara göre indigo boyalı rezerve tekstillerin Batı Afrika haricinde yalnızca Orta Afrika'da bulunan Kamerun'da üretildiği görülmektedir (Plumer, 1971). Rezerve tekniği kullanılarak desenlendirilen tekstiller Wells'in sınıflandırmasına göre fiziksel, mekanik ve kimyasal rezerve olarak üç temel grupta ele alınmaktadır (1997). Bu doğrultuda farklı kültürlerdeki rezerve tekniklerini bu sınıflandırmaya göre ele alan çalışmalara da rastlanmaktadır (Kurtuldu ve Yıldırım, 2019). Bu çalışmada ise doğal indigo kaynağına bakılmaksızın tüm indigo rezerve boyalı Afrika tekstilleri, Wells'in sınıflandırma yöntemi kullanılarak ele alınmıştır.

3.1. Fiziksel Rezerve Tekniği Uygulanmış Afrika İndigo Tekstilleri

Fiziksel rezerve yöntemi boyanacak materyalin çeşitli bölgelerinin malzemenin kendisiyle kapatılarak rezerve edilmesiyle gerçekleştirilir. Fiziksel rezerve olarak sınıflandırılabilir düğümlene yöntemi malzemenin orijinal rengini korumak için yapılan, malzemeyi döndürerek kendisiyle bağlama metodudur. Yapılan bu araştırma kapsamında Afrika'da düğümlene yöntemiyle rezerve edilmiş tekstil örneklerine

rastlanmamıştır .²

3.2. Mekanik Rezerve Tekniği Uygulanmış Afrika İndigo Tekstilleri

Mekanik rezerve yönteminde boyama işlemi öncesinde boyanacak malzemenin çeşitli kısımları belirli yerlerden bağlanarak, el dikişi ya da makine dikişi ile rezerve yapılır. İndigo ile boyanan Afrika tekstillerinden bağlama boyama ve dikiş ile desenlendirilen örnekler bu sınıfa dahil edilebilir. Bazı bölgelerde tekstillerin boyanmasının yanında dokuma öncesi ipliklerin de rezerve boya yöntemi ile desenlendirildiği görülmektedir.

3.2.1. Bağlama boyama tekstiller

Bağlama boyama yöntemi ile indigo tekstillerin üretilmesi eskiden beri kullanılan bir yöntemdir. Kıtanın çeşitli yerlerinde uygulanan bu yöntemin, indigo boyamanın yoğun olarak uygulandığı Batı Afrika'da köklü bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir.

Çözü İkatları

Genellikle elde iplik üretiminden sonra, dokuma öncesinde ipliklerin desene göre rezerve edilerek boyanmasını içeren bu teknik yoğun biçimde Batı Afrika'da uygulanmaktadır. Afrika'da kullanılan ikat türü çözgü ikattır ve bölgede atkı ikat, çift ikat ya da birleşik ikat gibi uygulamalara rastlanmamıştır (Triplett and Triplett, 2015). Hem Fildişi Kıyıları'nın Baule Halkları hem de Nijerya'nın Yoruba Halkları bazı çizgili kumaşlarında çözgü ikat tekniğini uygulamışlardır. Bu teknik Gana'nın bir bölümünde kullanılmıştır ve günümüzde Nijeryadaki Igarra Bölgesi'nin Kuzey Edo bölgesi kadınları tarafından uygulanmaktadır (Gillow, 2016). Uygulama için genellikle beyaz atkı iplikleri basitçe bağlanır ve indigoya batırılarak boyanır. Yorubalılar bu tekstilleri üretirken renklerin

² Bu çalışmanın araştırma sürecinde kumaşın kendi olanaklarıyla düğümlenerek yapılan rezerve tekniğine rastlanmadığından bu alanda uzman ve "The Art of African Textiles" kitabını yazan araştırmacı Duncan Clarke'in bir sosyal medya platformu aracılığıyla görüşüne başvurulmuştur.

kontrast oluşturması için farklı renkli çözümler iplikleri de kullanmışlardır. Fildişi Kıyıları'ndaki Tiebissou'lardan Dioula boyacıları da desenleri çözümler iplikleri üzerinde bağlama boyama yöntemiyle ile oluşturmaktadırlar. Sonuç olarak Dioula'luların elde ettikleri teksiller genellikle mavi beyaz şemasına bağlı kalsa da Yoruba'luların teksillerinden daha karmaşık olabilmektedir (Gillow, 2016). Boyama işlemi tamamlandığında boyanmış çözümler ipliği, çözümler yüzü desenli teksiller oluşturmak için düz renkli bir atkı ipliği ile dokunur (Gillow, 2016) (Görsel 1).



Görsel 1: İkat tekniği ile hazırlanmış bir erkek giysisi, 20. yüzyıl ortaları, Baule Halkı.

Her topluluğun, ikat tekniği ile farklı desenlere sahip teksiller oluşturduğu görülmektedir. Her bir kabile kendi diline uygun desen isimleri ve çeşitlerine sahiptir. Dioula kültüründeki "Benekli Sırtlan (Spotted Hyena)" ya da "Beçtavuğu (Guinea Fowl)" isimli desenler bu desenlendirmelere örnek verilebilir (Triplett and Triplett, 2015).

Adire Oniko Tekstiller

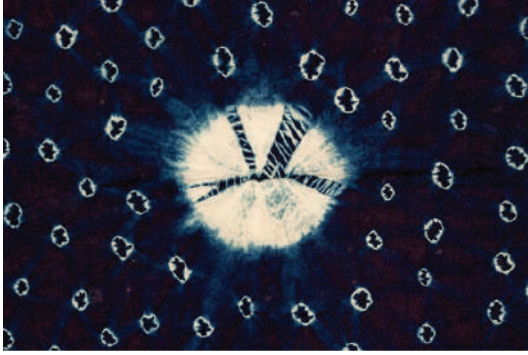
Afrika kıtasında desenli indigo kumaşların en bilinenlerini Adire teksiller oluşturmaktadır. Adire teksiller Nijeryadaki Yoruba kabilesinde ortaya çıkmış rezerve boyalı tekstilere verilen genel bir ismi ifade etmektedir. Bu rezerve boyalı kumaşlar çoğunlukla Nijerya'nın güneybatı bölgelerindeki Ibadan ve Abeokuta şehirlerinde üretilmektedir (Catalano-Knaack, 2011). Abeokuta yıllardır Güneybatı Nijeryadaki Adire

üretimini en aktif merkezi olmuştur (Areo and Kalilu, 2013). Yoruba halkının haricinde Kano, Zaria ve kuzey bölgesindeki çeşitli Hausa halkları da bağlama boyama yapmaktadır (Solomon, 2015).

Adire teksilleri öncelikle bağlama boyama yöntemiyle desenlendirilen indigo boyalı teksilleri tanımlamak için kullanılmıştır. Adire sözcüğünü oluşturan 'A' almak, 'di' bağlamak ve 're' boyamak anlamına gelmektedir (Renne, 2020) ve bu kelimeler rezerve boyama tekniklerinin popüler olduğu şehirlerde kullanılan Yoruba dili sözcükleridir (Areo and Kalilu, 2013a). Adire teksiller öncelikle bağlama boyama ve nişasta ile rezerve yapılmış indigo teksilleri ifade etse de sonraki dönemlerde çeşitli rezerve yöntemleriyle zenginleştirilmiş diğer teksilleri de ifade edecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Rezerve maddesi olarak nişasta (eleko) kullanılan teksiller adire eleko olarak isimlendirilmektedir. Adire sözcüğüne zamanla rafya ile bağlamak (oniko) veya dikişle rezerve etmek (alabere) gibi çeşitli 'bağlama ve boyama' tekniklerini tanımlayan sözcükler eklenmiştir.

Adire teksillerin bağlama boyama tekniği ile desenlendirilen türü olan Adire oniko teksiller, adire teksillerin mekanik sınıfına giren türleri olarak sınıflandırılabilir ve bu teksiller geleneksel olarak rafya ile bağlanarak çeşitli desenler üretilmektedir. Yine kumaşa küçük taşlar veya tohumlar bağlamak suretiyle küçük ve büyük daireler oluşturulabilmektedir (http 3). Nijeryada ince kumaşlardan üretilen adire oniko teksiller, küçük bağlamalar, dikişler ve desenlerle süslenirken kalın kumaşlardan üretilenler ise daha büyük desenlere sahip olmaktadır. Desenlerin kumaşın üzerinde düzenli aralıklarla oluşması için bağlamalar çoğunlukla sıralar halinde yapılmaktadır (Solomon, 2015). Adire oniko teksillerde yaygın olarak kullanılan desen kombinasyonları çeşitli şekillerde isimlendirilmiş ve bu isimlendirmeler bölgeden bölgeye ve zaman içinde değişiklik göstermiştir.

1960'larda İbadan'da yapılan; beş sıra büyük daire ve kumaşın geri kalanını dolduran küçük dairelerden oluşan olosupaeleso veya aylar ve meyveler olarak da bilinen desen yaygın olarak kullanılmaktadır (http 3)(Görsel 2).



Görsel 2: Aylar ve meyveler desenli adire oniko örneği, 1960, Nijerya.

3.2.2. Dikiş ile rezerve edilen tekstiller

Dikişle rezerve tekniği birçok coğrafyada uygulandığı gibi Afrika'da da oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu teknikte rafya veya sağlam bir iplik ile yapılmak istenen desene göre önceden belirlenmiş bir hat boyunca çeşitli şekillerde el dikişi yapılır. Daha sonra dikiş yapılan iplik çekilir ve kumaşta dikiş hattı boyunca büzgü oluşturulur. Ardından indigo boyama yapılır. Dikişler söküldükten sonra bu dikiş yapılan bölgeler beyaz olarak kalır. Dikiş ile rezerve için bir başka yöntem ise boyanacak kumaşın üzerine dikilen ipliğin büzülmeden bırakılmasıdır. Genellikle kalın, boya geçirmeyen ipliklerin veya iplik benzeri malzemelerin (rafya gibi) kullanıldığı bu yöntemde boyama işlemi sonrası iplikler söküldüğünde rezerve edilmiş kısımlar beyaz olarak kalmaktadır. Dikiş ile rezerve yöntemi kullanılarak desenlendirilen indigo tekstillerin yine Batı Afrika'da yoğun olarak uygulandığı görülmektedir. Adire alabere tekstiller bu yöntemle üretilen indigo boyalı tekstillere örnek olurken dikiş ile rezerve edilen bir başka tekstil türü ise Kamerun'un Bamileke Halklarına ait olan Ndop tekstillerdir.

Rezerve tekstillerin desenleri, desenlerin oluşturulması için kullanılan teknikler hakkında bilgi vermektedir. Rezerve uygulamasının tamamlanması sonrasında tekstili üretirken kullanılan rezerve yöntemini anlamak yalnızca desenlerin analiz edilmesi yoluyla mümkün olabilmektedir. Bu tekstillerin üreticileri bazı zamanlar kullanılan rezerve tekniğinin bilgisini gizlemek adına tekstilleri uygulanan rezerve tekniğinden başka bir teknikle üretilmiş gibi göstermektedirler. Bazı araştırmacılar bu tekstilleri "taklit tekstiller (cheater cloth)" olarak adlandırmaktadır (Triplett and Triplett, 2015) (Görsel 3).

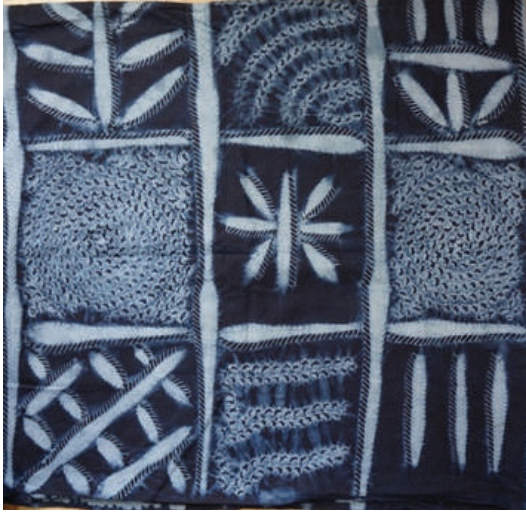


Görsel 3. Kasava unu ile rezerve edilmiş fakat dikiş ve bağlama ile rezerve görüntüsü verilmiş "Cheater" tekstil örneği, Poos Koleksiyonu.

Adire Alabere Tekstiller

Adire alabere desenlerin iğne ve iplik ile oluşturulduğu rezerve yöntemini ifade eden Yoruba terimidir (Catalano-Knaack, 2011) (Görsel 4) ve teknik, makine ile oluşturulan dikişli tekstilleri de tanımlamak için kullanılmaktadır (http 3). Uygulanan yöntemde dikişler rafya ile yapılırsa bu uygulama Adire

oniko'nun bir biçimi olmaktadır. Genellikle el dikişi ile yapılan adire tekstiller kadınlar tarafından, dikiş makinesi ile yapılanlar ise erkekler tarafından üretilmektedir (http 3).



Görsel 4: Adire Alabere örneği, 1992, Ibadan.

Ndop Tekstilleri

Ndop tekstiller adı verilen tekstil türleri Kamerun'un çayırılık bölgesindeki Bamileke halkı tarafından üretilen indigo boyalı dikiş ile rezerve tekniği uygulanan tekstillerdir. Kamerun çayırılarının toplulukları için bu dar dokuma indigo tekstiller kraliyet tekstilleri olarak görülmüş (Joseph, 1978) ve Çayırılık bölge liderleri arasında hediye olarak alınıp verilen popüler ürünler olmuşlardır (http 4). Bu tekstiller Kamerun bölgesine ilk olarak Doğu Nijerya'nın Yukarı Benue River bölgesinden ithal edilmiştir. Ndop tekstillerin Kamerun'da yerel üretimine ilk olarak 1910'lu yıllarda başlanmıştır. Ndop Kabilesi genellikle indigo boyalı dikişle rezerve tekniği uygulasa da balmumu tekniğiyle yapılan uygulamalara da rastlanmaktadır (Triplett and Triplett, 2015)(Görsel 5).



Görsel 5: Kraliyet tekstilleri (Ndop), Yirminci yüzyıl, Kamerun.

3.3. Kimyasal Rezerve Tekniği Uygulanmış Afrika İndigo Tekstilleri

Kimyasal rezerve tekniğinde boyama öncesinde rezerve malzemeleri boyanacak tekstile el çizimi ile veya stencil şablonları ve baskı kalıpları gibi araçlar aracılığıyla uygulanmaktadır. Bu rezerve yönteminde yaygın olarak balmumu, mum, Kasava unu gibi malzemeler kullanılmaktadır.

3.3.1. Nişasta ile rezerve

Nişastayı rezerve malzemesi olarak kullanmak rezerve boyalı tekstiller oluşturmak için oldukça yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bir nişasta türü olan Kasava unu, Afrika'nın belirli bölgelerinde yoğun olarak kullanılan bir rezerve malzemesidir. Macun rezerve olarak bilinen Kasava unu ile rezerve yöntemi 1900'lü yılların başlarında kullanılmaya başlanan ucuz ve kolay uygulanan bir yöntemdir (Catalano-Knaack, 2011). Nişasta macunu el çizimi ile kumaşa aktarılabilceği gibi baskı blokları ve stencil da bu macunun kumaşlara aktarılması için kullanılmaktadır. Nişasta ile rezerve yöntemi Batı Afrika'da Nijerya'nın Yoruba halkı tarafından indigo boyalı rezerve tekstiller üretmek için yoğun olarak kullanılmaktadır.

Adire Eleko tekstiller

Adire tekstillerin bir türü olan Adire eleko tekstiller Kasava nişastasının macun kıvamına getirilmesi ve stencil, baskı blokları veya

elle boyama gibi yöntemler aracılığıyla bu kapatıcı malzemenin tekstillere uygulanmasıyla oluşturulurlar. Nişastalı patın kumaşa uygulanması için kullanılan rezerve yöntemlerinden biri olan stencil ile rezerve yöntemi özel olarak “Adire Batani” ismiyle de adlandırılabilir. Bu yöntemde çinko stencil şablonları nişastalı rezerve malzemesi ile kumaşa desen oluşturmak amacıyla kullanılır (http 5). Nişasta ile rezerve işlemi için ideal yüzeyler sık dokulu kumaşlardır. Yumuşak ve daha gevşek dokuma yapısına sahip el dokuması kumaşlara göre ithal kumaşların bu özellikte olması tasarımların Kasava unu ile kumaşa aktarılmasını mümkün kılmıştır (Oparinde, 2012).

El ile boyama, Adire üretimi için tercih edilen yöntemlerden en zaman alıcı olanıdır ve el ile boyanan adire tekstiller adire oniko tasarımları gibi hızla değişen modanın konusu olamamıştır (http 3). Kadınlar tarafından yapılan desenlerin çizimlerinde farklı kalınlıklar elde etmek için tavuk tüyleri, palmye yaprağının orta kısmı ve kibrit çöpleri kullanılmaktadır. El çizimi ile yapılan desenlerin içleri genellikle çeşitli desenlerle doldurulacak şekilde karelere veya üçgenlere ayrılır (http 3). El çizimi adirelerde bazı yazıların, sloganların ve metinlerin kullanımı oldukça popülerdir (Solomon, 2015). Ibadan dun adı verilen ve Yoruba dilinde “Ibadan iyidir (Ibadan is good)” anlamına gelen metinler çeşitli tekstillerin tasarımlarında Ibadan’ın belediye binası ile birlikte resmedilir (http 3). Görsel 6’da en alt sıranın dördüncü karesinde bu stilize edilmiş belediye binası görülmektedir. Yazı içeren tekstiller arasında Ibadan Dun deseni Adire eleko desenlerinin içinde en karmaşık ve en detaylı olanıdır. Kumaş genellikle yedi karelik dört sıraya bölünür ve oluşturulan yirmi sekiz karenin her birinde farklı desen bulunur. Bu sebeple Ibadan Dun Adire uzmanlığının en yüksek mertebesini ve ayrıca Adire yapan kişinin ustalığını ifade etmektedir (Areo and Kalilu, 2013a).



Görsel 6: İndigo boyalı el çizimi Adire eleko örneği, 1960'lı yıllar, “Ibadan Dun”.

Ibadan’daki el çizimi indigo tekstillerin yerine Abeokuta’da tekstillerin desenlendirilmesinde yaygın olarak stencil kullanıldığı görülmektedir. Abeokuta’da stencil kullanılarak desenlendirilmiş indigo boyalı adirelere örnek olarak görsel 7’deki Ogun Pari adlı kumaş gösterilebilir. Nijerya iç savaşının bitmesine atıfta bulunan ve “Yoruba’da savaş bitti” anlamına gelen Ogun Pari (Spring, 2012) sözü bu tekstillerde yer alan özgün bir desen haline gelmiştir.



Görsel 7: Stencil ile oluşturulmuş Adire eleko örneği, “Ogun Pari”, 1970’li yıllar, Ibadan,

3.3.2. Balmumu ve mum ile rezerve

Balmumu ve mum ile rezerve yönteminde nişasta ile rezerve tekniğindeki uygulamalara benzer bir

boyama süreci gerçekleştirilir. Afrika'nın çeşitli bölgelerinde rezerve malzemesi olarak balmumu kullanılırken bazı bölgelerde mum kullanıldığı görülmektedir. Nişasta ile rezerve yöntemi daha geleneksel bir yöntem iken mum ile rezerve çoğu bölgede göreceli olarak yeni uygulanmaya başlanan bir yöntemdir.

Tekstillerde desen oluşturma amacıyla balmumu ve mumu rezerve malzemesi olarak kullanmanın pek çok türü bulunmaktadır. Afrika'da balmumu ile rezerve boyama denildiğinde akla gelen Endonezya'nın geleneksel batık tekstillerinin fabrika üretimi versiyonları olan Afrika balmumu tekstilleri anlaşılmaktadır (Akinwumi, 2008). Bu tekstiller önceleri Afrika'da veya Avrupadaki çeşitli fabrikalarda desinatörlerin el ile rezerve yaparak ürettikleri tekstillerken sonraları makine aracılığıyla makine ile rezerve tekniği aracılığıyla üretilmişlerdir. Balmumu rezerve yöntemi ile

üretilen bu tekstiller bir süre sonra yalnızca balmumu ismini koruyup batık görünümünü verecek şekilde diğer boya baskı teknikleri ile üretilmeye başlanmıştır (Acquaye, 2018).

Batı Afrika'da balmumunun rezerve malzemesi olarak yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Balmumunun rezerve maddesi olarak kullanıldığı teknikte mumun sıcak olmasından dolayı tjanging ve tjab adı verilen metal araçlar desen oluşturmak için kullanılmaktadır. Sivri uçlu sünger benzeri gereçler ve ahşap kalıplar aracılığıyla da mum ve balmumu ile rezerve yapılmaktadır. Bu bağlamda nişasta ile rezerve yapılarak üretilen adire eleko tekstilleri zaman içinde rezerve malzemesi olarak Kasava unu yerine mum kullanılarak üretilmeye başlanmıştır (http 3). Afrika'daki indigo boyalı tekstiller incelendiğinde bu tekstillerin uygulandıkları bölgelere ve tekniklere göre çeşitli adlar aldıkları görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Afrika İndigo Boyalı Rezerve Tekstiller.

Rezerve Teknikleri	Rezerve Malzemesi	Boyama Aşaması	Uygulandığı Bölge-Kumaş Adı
Fiziksel Rezerve	Kumaşın kendi olanağı ile Bağlama/Düğümleme ⁵	-	-
Mekanik Rezerve	İplik ile bağlama, Dikiş	İplik Kumaş	Yoruba-İkat Baule-İkat Nijerya-Adire Oniko Nijerya-Adire Alabare Sierra Leone-Özel isimsiz veya genel ismiyle Gara
Kimyasal Rezerve	Kasava unu, Balmumu, Mum	Kumaş Kumaş	Nijerya-Adire Eleko Kamerun-Ndop Tekstiller

⁵ Rezerve tekniklerinin sınıflandırılması için Wells'in ortaya attığı; fiziksel, mekanik ve kimyasal rezerve sınıflandırması kullanılmıştır. Yine bu sınıflandırmaya göre kumaşı kendisiyle düğümleme yöntemi fiziksel rezerve sınıfına dahil edilirken iplik ile bağlama yöntemi kimi zaman fiziksel rezerve kimi zaman ise mekanik rezerve sınıfına dahil edilmektedir (bkz. Kurtuldu ve Yıldırım, 2019).

Kıta üzerinde üretilen rezerve tekstillerin üretim teknikleri ve sınıflandırmaları zaman içinde yeni malzemeler ve yöntemler ile zenginleşerek gelişme göstermiştir. Rezerve tekniği ile üretilen indigo tekstillerin üretim tekniği yelpazesindeki genişlemeye paralel olarak zenginleştiği görülmektedir. Kıtanın II. Dünya Savaşı sonrası sentetik indigo boyar maddeler ve diğer parlak boyar maddeler ile tanışması, üretilen tüm tekstil türleri için yeni yaklaşımların gelişmesine olanak vermiştir. Doğal indigolar ile boyanan düşük kaliteli kumaşların aksine zengin renk çeşitliliğine sahip boyar maddeler ile boyanan yüksek kalite kumaşlar sayesinde 1960'lı yıllarda bağlama boyama ile üretilen adireler daha geniş topluluklar arasında popüler hale gelmiştir (Areo and Kalilu, 2013a). Ayrıca görünüm olarak adire motiflerini taklit eden baskılı kumaşlar olan fabrika üretimi kumaşların da adirelerin yeni gelişen bir türü olarak sınıflandırılmalarına dahil edildiği gözlemlenmiştir.

Gelişen yeni uygulamaların geleneksel üretim yöntemleri üzerinde de etki gösterdiği, daha pratik ve kısa sürede gerçekleştirilebilen uygulamaların geleneksel uygulamaların yerini aldığı görülmektedir. Zahmetli, yoğun emek gerektiren indigo boyanın yerini sentetik indigolar almış, rezerve teknikleri ise karışık olarak yeni yorumlarla kullanılmaya başlanmıştır. Rezerve malzemesi olarak geleneksel nişastalı metodların yerine sıcak balmumu ve parafini, şablon baskı yerine de blok-baskıyı içerecek üretimlerin geliştiği, bunun yanında dantel gibi malzemelerin de stencil aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Rezerve boya ve baskılı tekstiller ihtişamlı görünümleriyle tekstil tarihinde önemli bir yere sahiptirler. Afrika'da üretilen rezerve tekstiller ise bu tarih içerisinde sembolik anlatımları ile ayrı bir görsel dile dönüşmüştür.

Rezerve boyalı ve baskılı tekstilleri elde etmek

için çeşitli teknikler bulunmaktadır ancak bu tekniklerin hepsinin her bölgede uygulanmadığı görülmektedir. Afrika kıtasında üretilen rezerve tekstillere bakıldığında mekanik ve kimyasal rezerve teknikleri sınıfına giren çeşitli indigo rezerve boyalı tekstiller bulunurken kumaşın düğümlemesi yöntemini içeren, fiziksel rezerve tekniği sınıfına giren tekstillerin üretildiğine dair bir bulguya bu çalışma dahilinde rastlanmamıştır. Hem mekanik hem de kimyasal metodla üretilen indigo boyalı rezerve tekstillerin yaygın biçimde Batı Afrika'da ve Orta Afrika'nın Kamerun çayır topluluklarında uygulandığı görülmektedir. İndigo boyalı rezerve tekstiller Batı Afrika'da geleneksel olarak üretilirken, Orta Afrika'da üretilen indigo boyalı rezerve tekstillerin bu bölgeye Batı Afrika'dan taşındığı anlaşılmaktadır. Alanyazın incelemesinden elde edilen veriler ışığında indigo boyalı rezerve tekstillerin Batı Afrika'ya özgü tekstiller olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Rezerve tekstillerin kıtanın çeşitli bölgelerinde yaygın olarak üretilmesi sonucunda, tekstil çeşitlerinin zenginleşmesine paralel olarak ilgili terminolojinin de oldukça genişlediği görülmektedir.

Geleneksel toplumların bazı uygulama tekniklerini gizlemek istemesine bağlı olarak hangi teknikle yapıldığı anlaşılmayan "Cheater tekstiller" de araştırmacıların göz önünde bulundurulması gereken unsurlar arasındadır. Rezerve teknikleri ile üretilen tekstillerin üretim tekniklerinin belirlenmesinin yolu desenler aracılığıyla yapılmaktadır. Tekstilleri başka yöntemler ile boyanmış şekilde gösteren bu uygulamalar ise tekstillerin üretildikleri esas teknikleri gizleyerek bu tekniklerin belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

Geleneksel üretim ve kullanım devam etse de bu üretim ve kullanımlar zaman içinde azalmıştır. Hem doğal indigo ile boyama hem de rezerve süreçlerini gerçekleştirme; sentetik boyar maddelerin ve yüksek kaliteli tekstillerin gelişimi

ardından yeni versiyonları ile geleneksel tekstillere dönüşmüştür. Tekniklerdeki ve malzeme çeşitlerindeki zenginleşmeye rağmen bağlama boyama, katlama ve elle kırıştırma ile üretilen tekstillerin makine üretimi baskılara alternatif olarak halen dünyaca popüler tekstil süsleme metodları olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acquaye, R. (2018). *Exploring indigenous West African Fabric Fabric Design In The Context Of Contemporary Global Commercial Production*. Doktora Tezi. Southampton: University of Southampton, Winchester School of Art.
- Akinwumi, T. (2008). The "African Print" Hoax: Machine Produced Textiles Jeopardize African Print Authenticity. *The Journal of Pan African Studies*, 2(5), 179-192.
- Alheri, H. (2014). *Development of Resist Decorated Fabrics To Create Modern Fashionable Clothing In Some Selected Parts Of Kaduna and Kano, States Nigeria*. Yüksek Lisans Tezi. Nigeria: Ahamadu Bello University, Faculty of Environmental Design.
- Areo, M. O., and Kalilu, R. O. (2013). *Adire in South-Western Nigeria: Geography of the Centres*. *An International Multidisciplinary Journal, Ethiopia*, 7(2), 350-370.
- Areo, M. O., and Kalilu, R. O. (2013). *Origin of and Visual Semiotics in Yoruba Textile of Adire*. *Arts and Design Studies*, (12), 22-35.
- Arnoldi, M. J. (2010). Mali. J. B. Eicher, and D. H. Ross (Editörler), *Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion içinde* (s. 278-283). Berg Publishers: Berg Fashion Library.
- Aronson, L. (2010). West Africa. J. B. Eicher, and D. H. Ross (Editörler), *Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion içinde* (s. 144-151). Berg Publishers: Berg Fashion Library.
- Balfour-Paul, J. (2012). *Indigo: Egyptian Mummies to Blue Jeans*. New York: Firefly Books.
- Catalano-Knaack, K. E. (2011). *The Traditions and History of Indigo Dyed Textiles in Sierra Leone as They Relate to the Art and Life Of Hajja Kadiatu Kamara*. Missouri: University of Missouri-Kansas City, Kansas City Art Institute.
- Ercivan, B. (2017). *Rezerve Boyalı Tekstillerin Gelenekten Modern Tekstil Tasarımları ve Uygulamalarına Dönüşüm Süreci*. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (17), 87-101.
- Gillow, J. (2016). *African Textiles: Color and Creativity Across a Continent*. London: Thames & Hudson.
- Joseph, M. (1978). *West African Indigo Cloth*. *African Arts*, 11(2), 34-37+95.
- Kurtuldu, E., and Yıldırım, L. (2019). *Farklı Kültürlerdeki Rezerve Boya/Baskı Teknikleri Üzerine Kavram ve Terimler*. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (21), 93-103.
- Oparinde, S. S. (2012). *Batik as a Cultural Identity of the Yoruba: Hand Colouring Techniques And Applications, Possibility of Adaptations*. *Researchers World: Journal of Arts, Science and Commerce*, 3(2), 31-41.
- Perani, J., and Wolff, N. H. (1999). *Cloth and Dress as a Mirror of Culture in Africa*. J. Perani, and N. H. Wolff (Editörler), *Cloth, Dress and Art Patronage in Africa* (s. 25-48). Berg Publishers: Berg Fashion Library
- Picton, J. (2010). Nigeria Overview. J. B. Eicher, and D. H. Ross (Editörler), *Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion* (s. 290-296). Berg Publishers: Berg Fashion Library.
- Plumer, C. (1971). *African Textiles: An Outline of Handcrafted Sub-Saharan Fabrics*. Michigan: African Studies Center, Michigan State University.
- Polakoff, C. (1971). *The Art of Tie and Dye in Africa*. *African Arts*, 4(3), 28-33.
- Renne, E. P. (2020). *Reinterpreting Adire Cloth in Northern Nigeria*. *Textile History*, 51(1), 60-85.
- Solomon, G. (2015). *Tie-Dye (Adire) Among the Jukun People*. *Mgbakoigba: Journal of African Studies*, (4), 1-13.
- Spring, C. (2012). *African Textiles Today*. Washington: Smithsonian Books.
- Steelyana, E. (2012). *Batik, A Beautiful Cultural Heritage that Preserve Culture and Support Economic Development in Indonesia*. *Binus Business Review*, 3(1), 116-130.
- Toit, J. L. (2010). Southern Africa. J. B. Eicher, and D. H. Ross (Editörler), *Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion* (s. 157-164). Berg Publishers: Berg Fashion Library.
- Triplett, K., and Triplett, L. (2015). *Indigo Quilts: 30 Quilts from the Poos Collection*. Lafayette: C&T Publishing.
- Wada, Y. I. (2016). *Arimatsu to Africa: Shibori Textiles Developed for African Trade in 1948-49*. *Textile Society of America Symposium Proceeding*, 549-557.
- Wahlman, M., and Chuta, E. (1973). *Sierra Leone Resist-Dyed Textiles*. *The Fabrics of Culture: the Anthropology of Clothing and Adornment içinde*

- Wang, L., and Zhao, F. (2017). *Xie, a Technical Term for Resist Dye in China: Analysis Based on the Burial Inventory from Tomb 26, Bijiashan, Huahai, Gansu*. S. Gaspa, C. Michel, and M.-L. Nosch içinde, *extile Terminologies from the Orient to the Mediterranean and Europe, 1000 BC to 1000 AD* (s. 437-450). Lincoln: Zea Books.
- Wells, K. (1997). *Fabric Dyeing and Printing*. Londra: Conran Octopus Limited.

İnternet Kaynakları

- [http 1: https://www.adireafriertextiles.com/textiles-resources-sub-saharan-africa/some-major-west-african-textile-traditions/indigo-in-west-africa/](https://www.adireafriertextiles.com/textiles-resources-sub-saharan-africa/some-major-west-african-textile-traditions/indigo-in-west-africa/) (Erişim tarihi: 25.12.2020)
- [http 2: http://nationalclothing.org/africa/71-gambia/166-the-art-of-tie-dye-and-batic-in-gambia-traditional-dyeing-with-indigo-and-kola-nuts-video.html](http://nationalclothing.org/africa/71-gambia/166-the-art-of-tie-dye-and-batic-in-gambia-traditional-dyeing-with-indigo-and-kola-nuts-video.html) (Erişim tarihi: 14.11.2021)
- <http 3: https://www.vam.ac.uk/articles/adire-tied-and-dyed-indigo-textiles>. (Erişim tarihi: 21.12.2020)
- <http 4: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/636847>. (Erişim tarihi: 21.12.2020)
- <http 5: https://fashion-history.lovetoknow.com/fabrics-fibers/adire>. (Erişim tarihi: 16.12.2020)
- http 6: https://www.youtube.com/watch?v=TQ8ydnGOxcQ&ab_channel=BerndRiebe (Erişim tarihi: 16.01.2021)

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/321366> (Erişim tarihi: 16.12.2020)
- Görsel 2: <https://www.vam.ac.uk/articles/adire-tied-and-dyed-indigo-textiles> (Erişim tarihi: 21.12.2020)
- Görsel 3: Triplett, K., and Triplett, L. (2015). *Indigo Quilts: 30 Quilts from the Poos Collection*. Lafayette: C&T Publishing.
- Görsel 4: Renne, E. P. (2020). *Reinterpreting Adire Cloth in Northern Nigeria*. *Textile History*, 60-85.
- Görsel 5: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/636847> (Erişim tarihi: 20.11.2020)
- Görsel 6: <https://www.vam.ac.uk/articles/adire-tied-and-dyed-indigo-textiles> (Erişim tarihi: 21.12.2020)
- Görsel 7: Spring, C. (2012). *African Textiles Today*. Washington: Smithsonian Books.